

τικῶς νὰ παραβάλληται πρὸς ἄλλας, ἀλλὰ πρὸς τὰς περιστάσεις εἶναι χρήσιμος. Εἶναι ein Nothbehelf, ὡς λέγουσιν οἱ Γερμανοί, ἐν ἀνάγκῃ καταφύγιον διὰ τὴν ἔλλειψιν διδασκάλων ἢ διὰ τὴν πενίαν τοῦ λαοῦ».

Ἐξετάσεις. Ἀνὰ ἕξ ἐβδομάδας ἀπὸ τῆς ἐνάρξεως τοῦ σχολικοῦ ἔτους οἱ μαθηταὶ ὑπεβάλλοντο εἰς ἐξετάσεις ὑπὸ τοῦ διδασκάλου εἰς τὴν διδαχθεῖσαν μέχρι τῆς ἐποχῆς ἐκείνης ὕλην ἕξ ἐκάστου μαθήματος. Ὁ εὐδοκίμων κατὰ τὰς ἐξετάσεις ταύτας μαθητὴς προήγετο εἰς τὴν ἀμέσως ἀνωτέραν κλάσιν. Συνεπῶς ἦτο δυνατόν εἰς μαθητὴς ἐντὸς χρονικοῦ διαστήματος 48 ἐβδομάδων νὰ διέλθῃ καὶ τὰς ὀκτῶ κλάσεις τοῦ δημοτικοῦ σχολείου. Σημειωτέον ὅμως ὅτι ἡ προαγωγή ἐγίνετο κατὰ μάθημα. Ἡδύνατο λοιπὸν εἰς μαθητὴς νὰ ἀνήκῃ εἰς τὴν 8ην π.χ. κλάσιν διὰ τὴν ἀνάγνωσιν καὶ εἰς τὴν 7ην διὰ τὴν ἀριθμητικὴν, τὴν γραφὴν κλπ.

Τὴν 1 Αὐγούστου ἐκάστου ἔτους ἐνηργοῦντο δημόσιοι ἐξετάσεις τῶν μαθητῶν, κατὰ τὰς ὁποίας ἀπενέμοντο καὶ τὰ βραβεῖα. «Εἰς τὰς ἐξετάσεις ταύτας παρευρίσκονται οἱ μαθηταὶ ὅλοι εὐπρεπῶς ἐνδεδυμένοι, οἱ ἐπίτροποι καὶ κτίτορες τοῦ σχολείου, αἱ τοπικαὶ ἀρχαί, οἱ συγγενεῖς τῶν μαθητῶν, καὶ ὅσοι τῶν πολιτῶν καλεσθῶσι διὰ γραμματίου ὑπὸ τῶν ἐπιτρόπων καὶ τῶν διδασκάλων. Τὸ σχολεῖον ἢ ἡ αὐλὴ αὐτοῦ, ὅπου μέλλουν νὰ γίνωσιν αἱ ἐξετάσεις καὶ ἡ διανομὴ τῶν βραβείων στολίζεται μὲ δάφνας καὶ μυρσίνας· εἰς δὲ τὰ πέριξ κρεμάζονται τὰ ἰχνογραφήματα τῶν μαθητῶν, καὶ ἐπιτηδειγμαὶ γραψιμάτων, ὅσα κριθῶσιν ὠραιότερα, φέροντα ἕκαστον αὐτῶν τὸ ὄνομα καὶ ἐπώνυμον τοῦ ποιήσαντος. Εἰς τὸν τόπον τῶν ἐξετάσεων στήνεται κατὰ μίαν τῶν μικροτέρων πλευρῶν αὐτοῦ ἐν κατάστρωμα ὑψηλόν, ἐπὶ τοῦ ὁποίου εἶναι ἡ καθέδρα τοῦ διδασκάλου, προεδρεύοντος τῆς ὁμηγύρεως ἐκείνης· δεξιόθεν δὲ θέτονται τὰ διὰ τὰς ἀρχὰς καθίσματα καὶ τοὺς ἐφόρους καὶ κτίτορας τοῦ σχολείου, καὶ ἀριστερόθεν τὰ διὰ τοὺς βραβευθέντας μαθητάς· οἱ δὲ θεαταὶ κάθηνται χωριστὰ τῶν μαθητῶν. Ἀφοῦ συμπληρωθῇ ἡ ὁμήγυρις, ὁ διδάσκαλος κάμνει ἐναρξιν τῶν ἐξετάσεων, ἐκφω-

1. Διάτ. τῆς 12 Ἰουλίου 1830.

νῶν λογίδριον πρόσφορον εἰς τὸν προκείμενον σκοπόν, δι' ὃν συνήλθον. Εἰς τὸ τέλος τοῦ λόγου δίδει τὸ σημεῖον (ἐν κτύπημα κώδωνος) διὰ τὰ ἀνασταθῶσιν οἱ μαθηταὶ εἰς προσευχὴν. Ἐκ δὲ τῶν μαθητευομένων τὴν μουσικὴν οἱ εὐφωνότεροι συμπάλλουσι καθ' ἓνα χορὸν τὸ «Βασιλεῦ Οὐράνιε Παράκλητε»· μετὰ τὴν τελείωσιν τῆς προσευχῆς ὁ διδάσκαλος καθίζει τοὺς μαθητὰς εἰς τοὺς τόπους των διὰ τοῦ αὐτοῦ σημείου καὶ ἀρχίζει τὴν ἀνάγνωσιν τοῦ καταλόγου».

Πρὸ τῶν γενικῶν τούτων ἐξετάσεων ἐνηργοῦντο κατὰ τὸ τελευταῖον δεκαήμερον τοῦ Ἰουλίου ἄλλαι, προκριματικαὶ οὕτως εἰπεῖν ἐξετάσεις, εἰς ἃς παρίσταντο, ἐκτὸς τοῦ διδασκάλου, οἱ ἔφοροι τοῦ σχολείου, ὁ διοικητὴς τοῦ τόπου καὶ τινες τῶν δημογερόντων. Οἱ πρωτεύοντες κατ' αὐτὰς ἀνεγράφοντο εἰς ἰδιαίτερον κατάλογον, ὅστις ἀνεγινώσκετο εἰς ἐπήκοον πάντων πρὸ τῆς ἐνάρξεως τῶν γενικῶν ἐξετάσεων.

Εἰς τὰς γενικὰς ἐξετάσεις ἀπενέμοντο καὶ τὰ «βραβεύματα», ἅτινα ἦσαν δύο εἰδῶν, τὰ βραβεῖα καὶ αἱ ἔγγραφοι ἀποδείξεις εὐδοκιμήσεως. Καὶ τὰ μὲν βραβεῖα συνίσταντο διὰ μὲν τὴν ἱερὰν Κατήχησιν εἰς στέφανον ἐκ κλάδων βαίων, καὶ τι θρησκευτικὸν βιβλίον, διὰ τὴν φρόνησιν εἰς στέφανον ἐκ κλάδου ἐλαίας καὶ ἐν ἀντίτυπον τοῦ Εὐαγγελίου ἐν μεταφράσει καὶ διὰ τὴν παιδείαν εἰς στέφανον δάφνης καὶ ἐν ἀντίτυπον τῆς ἱερᾶς Κατηχήσεως, αἱ δὲ ἔγγραφοι ἀποδείξεις εὐδοκιμήσεως ἦσαν δύο εἰδῶν· ἡ «προσέγγισις βραβείου», ἥτις συνίστατο εἰς ἀπόδειξιν ἔγγραφον, ὑπογεγραμμένην ὑπὸ τοῦ διδασκάλου καὶ τῶν ἐφόρων καὶ ἐσφραγισμένην μὲ τὰς σφραγίδας αὐτῶν, καὶ ἡ «δευτεροβάθμιος προσέγγισις», ἥτις συνίστατο εἰς δημόσιον ἔπαινον.

Παιδονομικὰ μέσα. Ὁ διδάσκαλος, οἱ πρωτόσχολοι καὶ οἱ ἑρμηνευταὶ ἐπέβλεπον τὴν εὐταξίαν τῶν μαθητῶν. Οἱ ὑποπίπτοντες εἰς παραπτώματα ἐτιμωροῦντο ὑπὸ τοῦ διδασκάλου ἀναλόγως πρὸς τὴν βαρύτητα αὐτῶν. Ποινὰὶ ὠρίζοντο αἱ ἑξῆς· 1) ὑποβιβασμὸς τῆς σειρᾶς εἰς τὰς περὶ τὰ ἡμικύκλια χορείας, ἐν ἀνάγκῃ δὲ καὶ ὑποβιβασμὸς κατὰ κλάσιν, 2) ποινικὸν παράσημον, φορούμενον εἰς τὸν τράχηλον τοῦ διαπράξαντος τὸ σφάλμα, ὅπερ ἀνεγράφετο ἐπὶ τοῦ παρασήμου. Τὰ παραπτώματα, δι' ἃ ἐτιμωρεῖτο ὁ μαθητὴς μὲ ποι-

νικὸν παράσημον, ἦσαν ἑπτὰ, εἰς ἕκαστον συνεπῶς παράσημον ἐπεγράφετο μία τῶν ἀντιστοιχῶν λέξεων «φλύαρος, ρυπαρός, παρήκοος, ὀκνηρὸς ἢ ἀμελής, φιλοπαίκτης, ψεύστης, διεστραμμένος». Διὰ τὰ κάμνωσιν ὁμῶς ταῦτα ἐντύπωσιν εἰς τοὺς μαθητάς, πρέπει σπανίως τὰ μεταχειρίζεται ὁ διδάσκαλος· 3) κατεδικάζετο ὁ μαθητὴς νὰ ἴσταται ἐπὶ τοῦ βάρου ὀρθίος μὲ τὸ πρόσωπον ἐστραμμένον πρὸς τὸν τοῖχον, 4) ἀντιγραφή ὠρισμένων τεμαχίων, 5) καταγραφή εἰς τὸν μελανὸν πίνακα τῆς ἀτιμώσεως, κρεμάμενον πλησίον τοῦ βάρου.

Ἄξιον σημειώσεως εἶναι ὅτι διὰ τὰ βαρῆα ἀμαρτήματα προεβλέπετο ἡ σύστασις εἰδικοῦ δικαστηρίου, ἀποτελουμένου ἐκ μαθητῶν, τὸ ὁποῖον ἐπελαμβάνετο τῆς ἐκδικάσεως αὐτῶν. «Εἰς τὰ βαρῆα ἀμαρτήματα εἶναι πρέπον προσέτι νὰ συνεθίζωνται τὰ παιδιά νὰ συστήνωσιν ἐν εἶδος κληρωτοῦ ἢ αἵρετοῦ δικαστηρίου, τὸ ὁποῖον συγκροτεῖται ἀπὸ τοὺς πρωτοσχόλους, ἀπὸ τινὰς τῶν μαθητῶν καὶ ἀπὸ τὸν διδάσκαλον. Ὁ γενικὸς πρωτόσχολος ἐγκαλεῖ ἐκθέτων τὸ ἀμάρτημα· μετὰ τοῦτο ἀκούεται ἡ ἀπολογία τοῦ ἐγκαλουμένου, ὅστις τιμωρεῖται μὲ τὴν ποινὴν, εἰς τὴν ὁποίαν θέλει καταδικασθῆ ὑπὸ τοῦ δικαστηρίου, ἂν κριθῆ ἔνοχος». Τὸ σύστημα αὐτό, ἡ παιδαγωγικὴ σημασία τοῦ ὁποίου δὲν εἶναι ἀνάγκη νὰ ἐξαρθῆ, θὰ ἦτο εὐχῆς ἔργον, ἂν εἰσήγετο ἔστω καὶ τώρα παρ' ἡμῖν. Δειλὴν προσπάθειαν πρὸς καθιέρωσιν αὐτοῦ ἀποτελοῦν τὰ ὑπὸ τῶν μαθητικῶν κοινοτήτων συνιστώμενα μαθητικὰ δικαστήρια. Ἄλλ' εἰς πολὺ ὀλίγα σχολεῖα λειτουργοῦν μαθητικαὶ κοινότητες καὶ εἰς ἐλάχιστα ἐξ αὐτῶν τὰ μαθητικὰ δικαστήρια.

Διδακτικὸν προσωπικόν. Τὸ διδακτικὸν προσωπικὸν τῶν ἀλληλοδιδακτικῶν σχολείων ἐλαμβάνετο ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ἐκ τοῦ ἐν Αἰγίνῃ προτύπου τῆς ἀλληλοδιδακτικῆς, εἰς τὸ ὁποῖον ἐφοίτων ἐπὶ τρεῖς περίπου μῆνας οἱ μέλλοντες ν' ἀσκήσουν τὸ ἐπάγγελμα τοῦ διδασκάλου. Τὰ μαθήματα ἐν τῷ σχολεῖῳ τῆς Αἰγίνης ἐπανελαμβάνοντο τετράκις τοῦ ἔτους, ἦτοι τὰς ἀρχὰς Ἰανουαρίου, Ἀπριλίου, Ἰουλίου καὶ Ὀκτωβρίου. Διὰ τὰ ἐγγραφῆ τις εἰς αὐτὸ ἔπρεπε 1) νὰ ἔχη ἡλικίαν ἀνωτέραν τῶν 19 ἐτῶν, 2) «δὲν ἀρκεῖ μόνον νὰ ἐξεύρη τὸ ἀναγινώσκειν ἐλευθέρως καὶ γράφειν, ἀλλὰ πρέπει νὰ ἔχη

κάποιαν ιδέαν καὶ τῆς Ἑλληνικῆς γλώσσης, χωρὶς τῆς ὁποίας εἶναι ἀδύνατον νὰ ἐκφρασθῆ εἰς τὴν λαλουμένην ὀρθῶς καὶ τινὰς ἄλλας γνώσεις προσέτι βοηθητικὰς εἰς τὸ νὰ πράσῃ καλῶς τὰ τοῦ ἐπαγγέλματός του καὶ ἐπωφελῶς», καὶ 3) νὰ προσαγάγουν πιστοποιητικὰ τοῦ διοικητοῦ ἢ τῶν δημογερόντων περὶ τῆς χρηστῆς καὶ σώφρονος διαγωγῆς τῶν. Μετὰ τὸ πέρας τῆς φοιτήσεως ὑφίσταντο ἐξέτασιν, κατὰ τὰ ἀποτελέσματα τῆς ὁποίας ἐλάμβανον πτυχίου τριῶν βαθμῶν. Πρώτου βαθμοῦ πτυχίον ἐλάμβανον ὅσοι, ἐκτὸς τῆς ἀναγνώσεως καὶ γραφῆς, ἐγνώριζον α) γραμματικὴν Ἑλληνικὴν, τεχνολογικοῦ καὶ ὀρθογραφικοῦ θεωρίαν καὶ πράξιν, συντακτικοῦ τοὺς γενικοὺς κανόνας, νὰ ἐννοοῦν καλῶς τοὺς παλαιοὺς λογογράφους καὶ νὰ γράφουν τὴν λαλουμένην γλῶσσαν, β) ἀριθμητικὴν. Θεωρίαν καὶ πράξιν τῆς ἀπλῆς ἀριθμητικῆς, περιλαμβανούσης τὰ κλάσματα, τὸ δεκαδικὸν σύστημα καὶ τὰ περὶ μεθόδων, γ) γεωμετρίαν. Τὰς στοιχειωδέστατας γνώσεις, ὅσαι ἀπαιτοῦνται εἰς τὴν διάκρισιν καὶ γραφὴν τῶν γραμμῶν, τῶν ἐπιφανειῶν, καὶ τῶν στερεῶν καὶ εἰς τὴν χωρομετρίαν, δ) γεωγραφίαν. Τὰς γενικὰς διαιρέσεις τῆς ὑδρογείου σφαίρας, τοὺς ἐπισημοτέρους ποταμούς, τὰ ὄρη καὶ τὰς θαλάσσας, τὰς ἐπικρατείας τῆς Εὐρώπης, τοὺς ἐπισημοτέρους λαοὺς καὶ τὰ κυριώτερα φυσικὰ προϊόντα, τὴν γεωγραφίαν τῆς Παλαιᾶς Ἑλλάδος, τὰ ὄρια καὶ τὰς ἐπαρχίας τῆς σημερινῆς, ε) ἱστορίαν. Ἱερᾶς ἱστορίας σύνοψιν, γενικωτάτας ιδέας περὶ ἱστορίας καὶ τὴν Ἑλληνικὴν ἱστορίαν ἰδίως, ἱερὰν κατήχησιν καὶ καλλιγραφίαν.

Δευτέρου βαθμοῦ ἐλάμβανον, ὅσοι ἐγνώριζον, α) ἐκ τῆς γραμματικῆς, τεχνολογικὸν καὶ ὀρθογραφικὸν κατὰ κανόνας, ὀλίγας ιδέας τοῦ συντακτικοῦ καὶ τῆς Ἑλληνικῆς γλώσσης, εἶχον ἱκανὴν κατάληψιν, ὥστε νὰ ἐξηγῶσι συγγραφεῖς Ἑλληνας τοὺς εὐληπτοτέρους καὶ νὰ γράφωσιν ὀρθῶς τὴν λαλουμένην, β) ἀριθμητικὴν, ὡς οἱ τοῦ α' βαθμοῦ, γ) ἐκ τῆς γεωμετρίας τὰς ὀνομασίας τῶν γραμμῶν, ἐπιφανειῶν καὶ στερεῶν, δ) ἐκ τῆς γεωγραφίας διαίρεσιν τῶν μερῶν τῆς γῆς καὶ τὴν τοπικὴν γεωγραφίαν τῆς Ἑλλάδος, ὡς οἱ τοῦ Α'.

1. Διάτ. 12 Ἰουλ. 1830.

ε) Ιστορίαν καὶ κατήχησιν ὡς οἱ τοῦ Α' καὶ στ) τῆς καλλιγραφίας τοὺς γενικοὺς κανόνας.

Τρίτου βαθμοῦ πτυχίον ἐλάμβανον, ὅσοι ἐγνώριζον α) τὸ τεχνολογεῖν καὶ ὀρθογράφειν ἱκανῶς κατὰ πράξιν καὶ ἐννοεῖν τὴν γλῶσσαν τοῦ Εὐαγγελίου, β) τῆς ἀριθμητικῆς τὰ 4 ἀπλᾶ πάθη, τοὺς συμμιγεῖς ἀριθμοὺς καὶ ψιλὴν θεωρίαν τῶν δεκαδικῶν, γ) κατήχησιν καὶ ἱερὰν ἱστορίαν, δ) τὰ κυριώτερα τῆς ἑλληνικῆς ἱστορίας ε) γεωγραφικὰς γνώσεις γενικὰς καὶ περὶ τῆς σημερινῆς Ἑλλάδος ἰδιαιτέρως, καὶ στ) καλλιγραφίαν κατὰ πράξιν.

Οἱ λαμβάνοντες κατωτέρου βαθμοῦ πτυχίον ἠδύναντο νὰ προσέλθουν εἰς νέας ἐξετάσεις πρὸς βελτίωσιν αὐτοῦ.

Πενιχροτάτης μορφώσεως νέοι, μετὰ τρίμηνον μόλις ἀτελεστάτην ἐκπαίδευσιν, ἐχειροτονοῦντο διδάσκαλοι καὶ ἀνελάμβανον τὴν μόρφωσιν τῶν μαθητῶν. Μὲ τοιαύτας συνθήκας εὐκόλως δύναται νὰ ἐννοήσῃ τις τίνα ἀποτελέσματα ἔδιδον τὰ σχολεῖα. Καὶ πρέπει νὰ ληφθῇ ὑπ' ὄψιν, ὅτι οἱ τοιοῦτοι διδάσκαλοι ἦσαν οἱ καλύτεροι τότε. Ὑπῆρχον καὶ οἱ μὴ μετεκπαιδευθέντες, οἱ ὅποιοι ἦσαν πολὺ χειρότεροι. Δὲν πρέπει ὅμως νὰ λησμονῆται εἰς ποίαν κατάστασιν εὕρισκετο ἡ χώρα. Ὁ καπνὸς τῶν ὄπλων δὲν εἶχεν ἀκόμη διαλυθῆ. Τὰ πτώματα τῶν φονευθέντων ἦσαν ἀκόμη ἄταφα. Ἡ γῆ ἦτο ἀκαλλιέργητος ἐπὶ πολλὰ ἔτη. Πείνα καὶ δυστυχία ἐβασίλευον ἐπὶ τῶν ἐρειπίων. Ἄν λοιπὸν ἀπολύτως ἐξεταζομένη ἡ κατάστασις τῆς ἐκπαιδεύσεως ἦτο μηδαμινή, ἂν συσχετισθῇ μὲ τὴν τότε γενικὴν κατάστασιν τοῦ Κράτους, δεικνύει ὅτι, ἐν συγκρίσει πρὸς τὴν λοιπὴν κοινωνικὴν ζωὴν, ἡ ἐκπαίδευσις εὕρισκετο εἰς καλυτέραν μοῖραν.

Ἄλλ' ἐκτὸς τῆς ἐλαττωματικῆς μορφώσεως οἱ διδάσκαλοι τῆς ἐποχῆς ἐκείνης φαίνεται, ὅτι καὶ ἀπὸ ἀπόψεως κοινωνικῆς παραστάσεως ἦσαν καθυστερημένοι. Τοῦλάχιστον ἀπὸ μίαν παράγραφον τοῦ διατάγματος τοῦ 1830 περὶ τῶν χρεῶν τῶν διδασκάλων προκύπτει, ὅτι οὗτοι δὲν ἔδιδον καὶ μεγάλην σημασίαν εἰς τὸν τρόπον τῆς ἐμφανίσεώς των. «Καὶ ὁ ἐξωτερικὸς σχηματισμὸς τοῦ διδασκάλου—λέγει ἡ διάταξις—δὲν πρέπει νὰ παραμεληθῆται· ἡ ἐνδυμασία του θέλει εἶσθαι ἀπλῆ, καθαρὰ καὶ σεμνοπρεπτής. Δὲν πρέπει λ.χ. νὰ φαίνεται ὁ διδάσκαλος ποτὲ εἰς τὸ σχολεῖον φορῶν τὸ νυκτικόν

κάλυμμα τῆς κεφαλῆς ἢ ὦν γυμνοπόδης ἢ ἀνομαλλιάρης ἢ ἐκβραχιονισμένος καὶ χωρὶς ἐξωφόριον· δὲν πρέπει οὐδὲ νὰ τραβᾷ καπνὸν μέσα εἰς τὸ διδακτῆριον, οὐδὲ νὰ φέρῃ μέσα εἰς αὐτὸ τὸν σκύλλον ἢ τὸν γάτον του ἢ ἄλλου εἶδους ζῶα... Μετὰ μεγάλης προσοχῆς πρέπει ν' ἀποφεύγῃ τὰς συναναστροφὰς τὰς ἀπρεπεῖς, τὰ καφενεῖα, τὰ καπηλεῖα, τὰ σφαιριστήρια καὶ πᾶν ἄλλο ἐναντίον εἰς τὸ σεμνοπρεπὲς τοῦ ἐπαγγελλιατοῦ του...».

Ἐφορεία σχολείων. Παρ' ἐκάστῳ ἀλληλοδιδασκτικῷ σχολεῖῳ ὑφίστατο ἔφορεία ¹, εἰς ἣν ἀνετίθετο ἡ μέριμνα διὰ τὴν συντήρησιν αὐτοῦ, ἢ προμήθεια τοῦ ἀναγκαίου ὑλικοῦ, βιβλίων, ἀβακίων κλπ. Ἐκ περιτροπῆς καθ' ἑβδομάδα ἕκαστος τῶν ἐφόρων παρευρίσκετο καθημερινῶς εἰς τὴν παράδοσιν τῶν μαθημάτων καὶ ἐσημείωνε τὰς παρατηρήσεις του περὶ τοῦ διδασκάλου καὶ τῶν μαθητῶν, τὰς ὁποίας κατὰ τριμηνίαν ὑπέβαλλεν ἡ ἔφορεία εἰς τὴν ἐπὶ τῆς Παιδείσεως Γραμματεῖαν. Οἱ ἔφοροι εἶχον δικαίωμα νὰ παρίστανται κατὰ τὰς ἐξετάσεις καὶ νὰ ἐπιβλέπουν τὴν ἀκριβῆ τήρησιν τοῦ κανονισμοῦ.

Ὑποχρεωτικὸν τῆς ἐκπαιδεύσεως. Ἡ ἐκπαίδευσις εἰς τὰ ἀλληλοδιδασκτικὰ σχολεῖα δὲν ἦτο ὑποχρεωτικὴ, παρείχετο ὁμως δωρεάν. Τὰ βιβλία καὶ τὰ εἶδη τῆς γραφικῆς ὑλῆς ἀνῆκον εἰς τὸ σχολεῖον, παρὰ τοῦ ὁποίου ἐλάμβανον ταῦτα οἱ μαθηταί. Ὁ ὁδηγὸς σχετικῶς γράφει· «Σημεῖωσε ὅτι τὰ χρειάζόμενα εἰς γραφὴν κατὰ μῆνα εἰς πᾶν σχολεῖον ἀλληλοδιδασκτικόν, λογαριαζόμενα κατ' ἀναλογίαν τῶν φοιτώντων εἰς αὐτὸ μαθητῶν, εἶναι τὰ ἑξῆς· ὁ καθεὶς τῶν γραφόντων μαθητῶν καταλύει 4 γραφίδας καὶ 6 κόλλας χαρτίου κατὰ μῆνα. Εἰς σχολεῖον ἑκατὸν μαθητῶν τὸ 1/5 περίπου γράφουσιν ἐπὶ χαρτίου εἰς τὰς κλάσεις 7 καὶ 8. Χρειάζεται λοιπὸν κατὰ μῆνα ὁ διδάσκαλος, ὁ ἔχων 100 μαθητὰς εἰς τὸ σχολεῖόν του, 80 γραφίδας καὶ 120 κόλλας χαρτίου ἢ 130 ὁμοῦ μὲ τοὺς μηνιαίους καταλόγους τῆς προσκλήσεως. Μελάνης ἡμίσειαν περίπου ὀκτῶν· (οἱ διδάσκαλοι ἐμποροῦν νὰ κατασκευάζωσι μελάνην πρὸς χρῆσιν τοῦ σχολεῖου, βάλλοντες ἐκ νεροῦ βροχίνου ἢ ποταμίου δράμια

1. Διατ. 11 Μαΐου 1830.

1000, κικιδίων χονδροκοπανισμένων δράμ. 100, χαλκάνθης (βι-
 τριολίου) δρ. 50, κομμιδίου ἀραβικοῦ ἢ καὶ ἐντοπίου τῆς κερα-
 σιδᾶς δρ. 50, ὅλα αὐτὰ διαλυόμενα μέσα εἰς τὸ νερόν, ἀφήνονται ἐξ
 ἡμέρας εἰς τὸν ἥλιον ἢ ἐπάνω εἰς θερμὴν στάκτην). Πλακοκόνδυλα
 περίπου 100 (ἓνα τὸν μῆνα διὰ καθένα μαθητὴν). Ἀβάκια χρειά-
 ζονται 85 περίπου δι' ἑκατὸν μαθητάς, ὑποθετομένων 15 τῶν ἐλ-
 λειπόντων καὶ τῶν γραφόντων ἐπὶ τῆς ἄμμου. Ταῦτα δὲ τὰ ἀβά-
 κια πρέπει ἐξ ἀνάγκης νὰ τὰ ἔχωμεν ἡμεῖς, διὰ τὸ δυσπόριστον,
 προσηλωμένα ἐπὶ τῶν γραφείων· οὕτω διαρκούσι πολλοὺς χρόνους.
 Ἐκ δὲ τῶν βιβλίων, τὰ ὅποια ἀναγινώσκουσιν οἱ τοῦ β' τμήμα-
 τος τῆς 8 κλάσεως, χρειάζονται εἰς τοὺς 100 μαθητάς 8 ὅμοια ἢ 24
 ἐκ τριῶν εἰδῶν διαφόρων. Προσευχητάρια 6, ἐξαρκούντα εἰς 42—54
 μαθητάς, ἱερᾶς ἱστορίας 5—6 ὁμοίως, κατηχήσεως 10—15 τὸ πολὺ
 διὰ τοὺς τῆς 8 κλάσεως. Ταῦτα δὲ ὁμοῦ με τοὺς ἀναγκαίους πίνακας
 χορηγεῖ ἡ Κυβέρνησις ἡμῶν εἰς τοὺς ζητῶντας αὐτὰ διὰ τῶν ἐπι-
 τρώπων τοῦ σχολείου καὶ τῶν διοικητῶν παρὰ τῆς Γραμματείας
 τῆς ἐπὶ τῶν Ἐκκλησιαστικῶν καὶ τῆς Δημοσίας Ἐκπαιδεύσεως.
 Κονδυλοφόροι φθείρονται 4 τὸν μῆνα (εἰς τοὺς 100 μαθητάς). Κρα-
 τοκονδύλων μία δωδεκάς εἰς καθέν ἡμικύκλιον. Ἄμμου λεπτῆς 3
 ὀκάδας. Παρεκτὸς τῶν πρὸς πορισμὸν τῶν ἀνωτέρω σημειωθέντων,
 χρειάζεται ἔτι ὁ διδάσκαλος κατὰ μῆνα 6-7 φοίνικας, εἰς τοὺς 100
 μαθητάς, πρὸς πληρωμὴν τῶν ἐνσήμων. Τὰ δὲ πληρωνόμενα διὰ
 τὰ ἔνσημα ταῦτα ἠθέλον ἀναβαίνει εἰς μεγαλυτέραν ποσότητα, ἂν
 οἱ μαθηταὶ δὲν ἐξηγόραζον τὴν ποινήν τινων σφαλμάτων, δίδον-
 τες τὰ σημεῖα τῶν βραβεύσεών των· παίρνονται δὲ οὕτως ὀπίσω
 τὰ ἡμίση τῶν ἐνσήμων. Ὅλα ταῦτα τὰ ἔξοδα εἰς τὰ δημόσια καὶ
 κοινὰ σχολεῖα δὲν ἐμποροῦν νὰ εἶναι εἰς βᾶρος τοῦ διδασκάλου,
 ἀλλ' οἱ ἐπίτροποι πρέπει νὰ τοῦ προμηθεύωσιν αὐτὰ ὅπως κρίνω-
 σιν εὐλογον· δηλ. ἢ πρέπει αὐτοὶ νὰ χορηγῶσιν εἰς τὸν διδάσκα-
 λον τὰ ἄνω ρηθέντα ἀναγκαῖα πράγματα, ἢ νὰ τοῦ μετρώσι
 κατὰ μῆνα τὸ ἀναγκαῖον ἀργύριον, διὰ νὰ πορίζηται αὐτὰ ἐκεῖνος.
 Ἴσως ἦτο καλὸν νὰ συνεισφέρωσι πρὸς τοῦτο οἱ εὐποροὶ γονεῖς
 καθ' ἑβδομάδα 5 ἢ 10 λεπτά, ὅταν οἱ ἴποροι τοῦ σχολείου δὲν ἄρ-
 κῶσιν. Ἄλλ' αἱ τοιαῦται συνεισφοραὶ, καθὼς καὶ πᾶσα ἄλλη, μὴ

ἀνήκουσα εἰς τὰ χρέη τοῦ διδασκάλου, πρέπει νὰ γίνωνται δι' ἐγγράφου διαταγῆς τῶν ἐπιτρόπων ἢ ἐφόρων τοῦ σχολείου, τοιχοκολλουμένης εἰς τὸ διδακτήριον».

Ἐν τῷ μεταξὺ οἱ ἀπόφοιτοι τῶν διδασκαλείων ηὔξανον, καὶ ὀλίγον κατ' ὀλίγον ἡ ἀλληλοδιδασκτικὴ μέθοδος ὑπεχώρησεν πρὸ τῆς συνδιδασκτικῆς. Εἰς τοῦτο συνετέλεσε κατὰ πολὺ καὶ ὁ ἀπὸ τοῦ 1895 εἰσαχθεὶς θεσμὸς τῶν μονίμων ἐπιθεωρητῶν, οἵτινες κατὰ τὰς ἐπιθεωρήσεις τῶν καὶ δι' ἐγκυκλίων διαταγῶν παρεῖχον ὁδηγίαις διὰ τὴν διδασκαλίαν τῶν διαφόρων μαθημάτων. Ἐπίσης συνετέλεσεν ἡ δημιουργηθεῖσα παιδαγωγικὴ κίνησις μετὰ τὴν ἐπάνοδον ἐξ Εὐρώπης τῶν ἀποσταλέντων κατὰ τὸ 1883 δι' εὐρυτέρας σπουδᾶς ὑπὸ τοῦ Κράτους, οἵτινες κατέλαβον τὴν κεντρικὴν ὑπηρεσίαν τοῦ Ὑπουργείου καὶ τὰς διευθύνσεις τῶν διδασκαλείων καὶ διὰ συγγραμμάτων, συνεδρίων κλπ. ἐπέβαλον τὴν νέαν μέθοδον. Ἀλλὰ καὶ ὑπὸ τὸ κράτος αὐτῆς, τὰ ἀποτελέσματα τοῦ δημοτικοῦ σχολείου δὲν ἦσαν καλύτερα. Ὁ δογματισμὸς, ὁ παπαγαλισμὸς, ἡ μετάδοσις ξηρῶν γνώσεων ἦσαν τὰ χαρακτηριστικὰ τῆς διδασκαλίας. Πολὺ βραδύτερον, ἀπὸ τοῦ 1910, ἤρχισεν νὰ εἰσέρχεται νέον πνεῦμα εἰς τὴν διδασκαλίαν. Ὁ Ἐκπαιδευτικὸς Ὁμιλος πρῶτον καὶ κατόπιν, μετὰ τὴν ἐπανάστασιν τοῦ 1917, οἱ παιδαγωγοὶ Γληνὸς καὶ Δελμούζος ἔδωκαν νέον ρυθμὸν εἰς τὴν μέθοδον τῆς διδασκαλίας, τὴν ὁποίαν ἐζωντάνευσαν καὶ κατέστησαν πραγματικὰ μορφωτικὸν ὄργανον. Λόγω τῆς διαφόρου προελεύσεως τοῦ προσωπικοῦ τῶν δημοτικῶν σχολείων δὲν δυνάμεθα καὶ τώρα νὰ εἴπωμεν, ὅτι ἡ ἐν αὐτοῖς διδασκαλία γίνεται γενικῶς κατὰ τὴν ἀποτελεσματικωτέραν μέθοδον. Εἶναι ὅμως βέβαιον ὅτι ἐβελτιώθη αἰσθητότατα. Ἡ Ἐρβαρτιανὴ μέθοδος ἤρχισεν ἤδη νὰ γίνεται παλαιά. Εἰς πλεῖστα σχολεῖα ἐφαρμόζεται ἡ μέθοδος τοῦ σχολείου ἐργασίας, ἡ ὁποία διδάσκεται εἰς τὰ διδασκαλεῖα, εἰς τὴν ὁποίαν ὁδηγοῦσι τοὺς διδασκάλους οἱ ἐπιθεωρηταὶ καὶ περὶ τῆς ὁποίας ἔχουν ἐκδοθῆ ἄρκετὰ συγγράμματα.